

BLOGI

Valitseeko verottaja valuuttamme?

23.6.2014 • BLOGI • KARLO KAUKO

Viime aikoina talouspoliittinen keskustelu on ollut ilahduttavan vilkasta, ja ajoittain on otettu esille aikamme valtavirtataloustieteestä poikkeavia näkemyksiä muun muassa rahan olemuksesta. Yksi toisinaan vilahtanut termi on chartalismi, jonka mukaan valtiovallan rooli on todella keskeinen rahainstituution luomisessa. Yksi chartalismen nimissä toisinaan esitetyistä väitteistä on, että valtio pystyy tekemään haluamastaan valuutasta arvokkaan määrämällä hallintoalamaisten maksettaviksi kyseisessä valuutassa suoritettavia veroja. Verovelvollisten on pakko hankkia tätä rahaa välttääkseen veronmaksun laiminlyömisestä seuraavat rangaistukset, joten he ovat halukkaita ottamaan kyseistä valuuttaa maksuksi työvoimastaan tai tuotteistaan. Näin valtiovallan valitsemasta rahasta tulee ostovoimaista. Ainakin **L. Randall Wray** on tullut tunnetuksi tämän näkemyksen edustajana.

Tässä blogissa esitetään pieni taloushistoriallinen katsaus yhteen Suomen historian jaksoon, jossa valtiovallan ja verottajan roolia valuutan määrääjänä koeteltiin käytännössä. Katsaus tukeutuu suurelta osin **Hugo E. Pippingin** (1895–1975) vuonna 1961 julkaistuun teokseen ”*Från pappersrubel till guldmärk*”, joka suomennettiin ruotsista nimellä ”*Paperiruplasta kultamarkkaan*”. Suomenkielisenä turvaudun tähän suomennokseen. Kyseessä on kaksisosaisen Suomen Pankin historian ensimmäinen osa, joka julkaistiin keskuspankin 150-vuotisjuhlan kunniaksi. Toinen keskeinen lähdeosa on 50 vuotta myöhemmin julkaistun Suomen Pankin 200-vuotisjuhlateoksen ensimmäinen osa, tarkemmin sanoen **Antti Kuusterän** ja **Juha Tarkan** ”*Suomen Pankki 200 vuotta: Keisarin kassasta keskuspankiksi*”.

Kun Ruotsi oli luovuttanut itäiset alueensa Venäjälle Haminan rauhassa vuonna 1809, uusien vallanpitäjien luultavasti tärkeimpänä rahapolitiittisena tavoitteena oli korvata Ruotsin raha ruplilla. Olosuhteet parisen sataa vuotta sitten poikkesivat varmasti nykyisestä, mutta käsitteet ”raha”, ”vero” ja ”valtiovalta” lienevät suunnilleen muuttumattomia, vaikka vuosikymmenet kuinka vierisivät. Venäläisille viranomaisille oli konkreettista haittaa kansan haluttomuudesta ottaa vastaan venäläistä rahaa, ja he esittivät jyrkkäsanaisia julistuksia asian muuttamiseksi. Ruotsin rahan korvaaminen ruplilla oli

vuonna 1811 perustetun Suomen Pankin ensimmäisiä tavoitteita. Suomen Pankki alkoi muun muassa laskea liikkeeseen omia ruplamääräisiä pikkuseteleitään hyvin pian perustamisensa jälkeen.

Alkoi turhauttava varjonyrkkeily Ruotsin rahaa vastaan. Tämän politiikan vaihteita on kuvattu Pippingin kirjan neljännessä luvussa sekä Kuusterän ja Tarkan kirjan sivuilla 164–172. Suomen suuriruhtinaskunnalla oli jatkuva kauppataseen ylijäämä Ruotsin kaupassaan. Tämän kaupan mukana Suomeen virtasi jatkuvasti ruotsalaista rahaa, joka tunnettiin ja jota kansa oli tottunut käyttämään. Varsinkin Länsi- ja Pohjois-Suomessa olisi voinut kuvitella Ruotsin vallan yhä jatkuvan, jos johtopäätöksiä olisi tehnyt ihmisten rahakukkaroihin kurkistelemalla.

Ensimmäisinä vuosina keskeisenä syynä Ruotsin rahassa pitäytymiseen oli rupliin kohdistunut epäluottamus. Venäjän rahaolot olivat 1810-luvulla sekaisin muun muassa **Napoleonin** hyökkäyksen vuoksi. Suomessakin tiedettiin, että ruplaväärennöksiä oli runsaasti liikkeellä. Pelkkä Venäjän rahaa kohtaan koettu epäluottamus tai vihamielisyys ei kuitenkaan riittä selitykseksi, vaan Ruotsin rahaa tuli maahan jatkuvasti kauppavirtojen mukana, eikä sitä koettu erityisen vieraaksi valuutaksi, joka olisi heti pitänyt kotiuttaa vaihtamalla se rupliksi. Kuusterä ja Tarkka myös esittävät, että maalaisraivas mielsi arvoaan menettäneen Ruotsin rahan arvokkaammaksi kuin mitä se kansainvälisen kaupan keskuksissa oli. Riksit eli taalarit siis nauttivat liiankin suurta luottamusta.

Ruotsin keskuspankille tämä tilanne sopi ilmeisen mainiosti, ja vaikuttaa siltä, että Riksbank yritti ylläpitää markkinaosuuttaan Suomessa. Pippingin kirjan sivulla 76 on kuva vuoden 1827 ruotsalaisesta setelistä, jossa lukee ruotsinkielisten tekstien jälkeen selvällä suomella: ”Kolme Kowaa Riikin Daleria”. Seteleihin siis edelleen painettiin Tukholmassa suomenkielisiä tekstejä, vaikka Ruotsi oli menettänyt lähes kaiken suomenkielisen väestönsä Haminan rauhassa.

Valtiolta yritti päästä kierrossa olleesta Ruotsin rahasta eroon moninaisin keinoin, muun muassa kieltämällä vuonna 1812 kahta riksiä pienempien ruotsalaisten seteleiden maahantuonnin. Vuonna 1817 päätettiin takavarikoida kaikki ruotsalaiset pikkusetelit. Näitä päätöksiä ei käytännössä pystytty toteuttamaan. Autonomian ajan alkuvuosikymmeniä on usein kutsuttu ”byrokratian ajaksi”, mutta tuolloinen esivalta ei voinut tai halunnut käyttää niin brutaaleja keinoja, että Ruotsin rahan käyttö olisi saatu loppumaan rangaistuksilla uhkaamalla. Riksien maahantuonnin tehokas kieltäminen olisi

aiheuttanut merkittävää kansantaloudellista vahinkoa, sillä se olisi pysäyttänyt suuren osan Ruotsiin suuntautuneesta vientikaupasta, jossa maksuvälinaenä oli riksi. Hiukan tehokkaampi keino oli valtiolle eri tavoin päätyneen ruotsalaisen rahan systemaattinen maastavienti. Kansalta yritettiin lunastaa Ruotsin raha pois kahteen otteeseen, ensin 1811 ja uudelleen 1820–1821. Monissa pitäjissä talolliset vaihtoivat taalarit mieluummin viljaan kuin rupliin.

Valtiovalta määräsi verot maksettaviksi hopearuplina, joita ei juuri kenelläkään ollut. Lähes ainoa yleisessä kierrossa ollut venäläinen raha oli paperirupla, joka kiersi Ruotsin rahan rinnalla kansan käsissä. Hopearuplina määrättyt ja lasketut verot muutettiin rikseiksi ja paperirupliksi, joihin maksut oikeasti kerättiin. Sopivien muuntokurssien määrittämiseen liittyi omat ongelmansa. Autonomian ajan alkuvuosina annettiin jatkuvasti julistuksia, joiden mukaan jonkin tulevan päivämäärän jälkeen valtiovalta ei enää ottaisi vastaan mitään suorituksia Ruotsin rahassa, mutta tällaisista päätöksistä jouduttiin jatkuvasti lipsumaan käytännön pakosta milloin milläkin perusteella. Kun kansalla ei ollut hopearuplia eikä monin seuduin paperirupliakaan, se ei voinut niillä maksaa. Verovoudin vaihtoehdot olivat rikseihin tyytyminen tai veronkannossa epäonnistuminen.

Esitettiin myös näkemyksiä, joiden mukaan Ruotsin rahan vastaanotto verotuksessa oli Venäjän rahajärjestelmään integroitumiseksi järkevää, koska tällä tavoin riksit kerättäisiin kansalta pois. Ajatus on täysin päinvastainen kuin ”verochartalismissa”: ei-toivottu valuutta saadaan pois kierrosta keräämällä verot kyseisenä rahana.

Tilanne johti valtiovallan kannalta melkoiseen arvovaltatappioon. Muiden varojen puutteessa kruunu maksoi palkkoja rikseinä. Valtiontalous pyöri pääosin Ruotsin rahalla 1820-luvulle saakka. Yleisö siis pakotti valtiovallan käyttämään tiettyä valuuttaa, ei toisinpäin. Ainakin tässä tapauksessa ”verochartalismi” toimi täysin nurinkurisesti.

Valtiovalta yritti rangaista ruotsalaisen rahan käyttäjiä ottamalla verotuksessa riksejä vastaan epäedullisella kurssilla. Esiintyi epäilyjä, että yksittäiset kruununvoudit väärinkäyttivät tilannetta ja yksityishenkilöinä myivät kalliilla kurssilla ruplia verovelvollisille, jotka näin saattoivat välttää verottajan määräämän vielä epäedullisemmän kurssin.

Venäjän raha onnistuttiin lopulta vakiinnuttamaan siinä määrin, että ilmeisesti vuodesta 1822 alkaen verot onnistuttiin perimään melkein koko suuriruhtinaskunnassa ruplina. Ruotsin raha oli silti yhä päivittäisessä käytössä

yksityisen sektorin transaktioissa etenkin maaseudulla. Tilanne jatkui tällaisena parisen vuosikymmentä. Vuonna 1840 toteutettiin raharealisaatio ja annettiin ”Keisarillisen Majesteetin armollinen julistus rahan muuttamisesta kowaksi myntiksi Suomen Isoruhtinaanmaassa”. Pohjimmiltaan oli kyse ruplan hopeakannan palauttamisesta, mikä Suomessa tehtiin Venäjän raharealisaation yhteydessä. Riksit kerättiin yleisöltä ostamalla, ja oikean kurssin valitseminen oli vaikeaa. Valittiin kurssi, joka oli riittävän hyvä houkutellakseen Ruotsin rahan kätköistään, mutta ei niin korkea, että se olisi antanut kannusteita riksien systemaattiselle maahantuonnille. Suomen Pankille perustettiin ensimmäiset haarakonttorit vaihto-operaatiota varten. Rahanvaihto jatkui Oulussa vuoteen 1850 saakka, ja veroja maksettiin Tornion seudulla rikseinä vielä 1840-luvulla. Hopeakantaan siirtyminen lisäsi luottamusta Suomen Pankin ruplamääräisiin seteleihin. Lopultakin onnistuttiin poistamaan Ruotsin raha käytöstä.

Valuutanvaihto kesti siis kaikkiaan yli 30 vuotta Haminan rauhasta. Verotamista ja mahtikäskyjä oli tuloksetta kokeiltu vuosikymmeniä. Rahayksikön vaihto onnistui vasta, kun uusilla vallanpitäjillä oli tarjota hopeakannan tuomasta uskottavuudesta nauttivaa valuutaa.

KIRJOITTAJA

Karlo Kauko toimii tutkijaekonomistina rahapolitiikka- ja tutkimusosastolla tutkimusyksikössä.

[Karlo.Kauko \(at\) bof.fi](mailto:Karlo.Kauko@bof.fi)

AVAINSANAT:

- [Raha](#)
- [Rahapolitiikka](#)
- [Suomen Pankki](#)